

**Art nr. 14 af Holm,
Nordborg,, sogn, Als Nørre
herred, top. nr. 3215.**

"Lundsbjergård". Ejer: Peter Petersen Jollmand.
Besøgt d. 29. 6. 1949 af Sv. Jespersen m.fl. (Es.A.50)
Meddeler af flg. oplysninger om gården er ejeren, der også har givet oplysninger til H.Zangenberg, da han besøgte gården i 1923. H.Z.s beskrivelse er sammenarbejdet med Sv.J.s optegnelse; det er stadig markeret, hvor optegnelsen er suppl. med H.Z.s; lige så er det bemærket, hvis der er forskelle i vore notater.

Peter Petersen Jollmand er født på gården i 1874 (3/6); hans fader Peter Pretersen Jollmand, f. 3/4 1846, og bedstefader af samme navn, f. 14/6 1-919 samt oldefaderen af samme navn, f. 1781 er ligeledes født på stedet. Disse fødselsdata har Jollmand fra kirkebogen.

Til gården hører der ca. 34 ha; der har været lidt mere jord til, i alt 35 ha. Af de 34 ha er hovedparten pløjeland, ca. 55 tdr. land

Besætningen var i faderens tid på 6-7 heste, heraf 4-5 arbejdsheste, de andre plage eller føl; 12-14 køer og en halv snes ungdreuer og kalve, i alt ca. 25 kreaturer; af svin havde vi op til 20-30 stykker; de blev fedet op og sendt til Harmborg; der var desuden 5-6 får; 20-25 høns, 15-20 gæs og ca. 12 ænder - gæs og ænder blev fedet og solgt i Nordborg.

I faderens tid havde gården gerne 2 tjenestepiger og en karl, undertiden 2, samt en daglejer.

Eksteriør og omgivelser:

H.Z.: "Gården er beliggende på en gammeldags overordentlig smukt bevokset hustoft, hvorpå findes en dam og en stump af en bæk. (Sv.J.: denne bæk løb i sin tid lige øst om stuehusets østre gavl; den kom fra engene). Flere af træerne står i tætte klynger og danner hist og her hele

skovbevoksninger. Der findes både eg, ask og neffer. Den nærmeste liggende marklod kaldes Lundsbjerg, hvoraf gården har fået sit navn.

Pladsen syd for hovedlængens udhusdel kaldtes "æ brogård" eller "æ sønderbro" eller "æ sønderbrogård" til forskel fra "æ nørrebro" eller "æ nørbrogård", gårdspladsen mellem stald og lade, der dog også blev kaldt "æ brogård" alene, alt efter situationen. "Æ sønderbro" som var delvis brolagt, blev ved vestsiden, ud imod landsbygaden, afgrænset af et stykke jorddige mod nord, hen imod laden, med flettegærde ovenpå; åbningen, indkørslen, mellem de to diger, blev lukket med en træstang eller et led. Ved sydsiden, mellem kartoffelhuset og bagehuset, ved hvilket sidste der førte en vej til marken, op mod hvilken dammen lå var den søndre gårdsplads lukket med et jorddige med flettegærde ovenpå; markvejen spærredes med et led, der ved dammens sydøstre hjørne var fæstnet til et stort træ, som stod her;(NB; hvis dette er rigtigt, må H.Z.s situationsplan ændres. Det må også anses for rimeligere, at dammen, som var vandings sted, lå indenfor hegningen, da kreaturerne jo ellers ikke kunne gå løse ud til vanding, jfr. ndf.) Mellem bage- og stuehuset var søndre gårdsplads lukket med et almindeligt stakit med lodrette stave, der var fæstnet på vandrette stænger, som atter var fæstnede på stenpæle; dette sidste står til dels endnu. På søndre gårdsplads er møddingen; H.Z.: den er indrammet af kampesten, noget fordybet, ca. 1 fod, og brolagt i bunden.

Syd for kartoffelhus og vanddam var "æ afeldgå".

Syd og nord for beboelsen var der kålgård, have - den kaldtes "æ gåe". NB: og det blev sagt både om den søndre og den nørre. H.Z har på den rentegnede situationsplan kaldt den søndre for "Kålgård", den nørre "Gård". Hvorledes det skal forklares er uvist; måske skyldes det utilstrækkelig udspørgen.

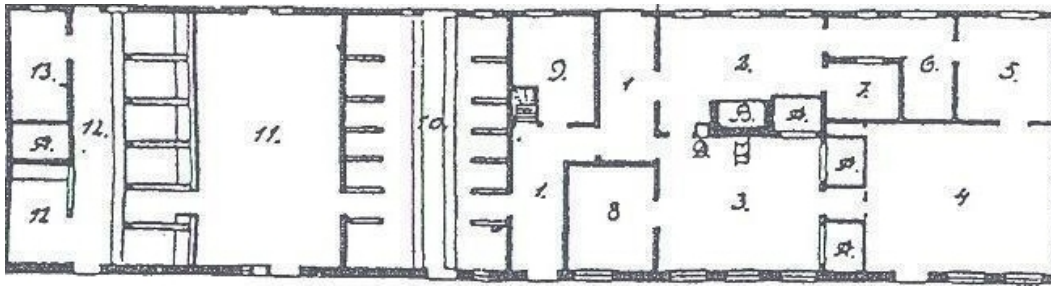

Haven og gårdspladsen - sidste den nordlige - var inddiget som angivet på H.Z.s situationsplan. I den sydlige have var "æ kilde", brønden, op mod stakittet. Her har altid været træpumpe; det var mest elletræsstammer, der brugtes til pumper. Brøndvippe o.l. huskes ikke. I senere tid var der vandingstrug ved brønden; før foregik vandingen af husdyrene ved, dammen (jfr. ndf.).

Af planter og blomster i haven anfører H.Z.: Lavendel, Lammeøre, Balsam, Krusemynte, Hjerteblomst, Malurt, Husløg, Kragetorn, Kamille og måske St.Hans urt. Han tilføjer: pestrod gav man tidligere svinene for stivsyge.

Tidligere var der humlehave sydvest for bagehuset.

NB: Syd for gårdens toft - jfr. H.Z.s kopi af bykortet - lå der tidligere et "bråehus" som hørte til gården, men som også blev lånt ud til andre i byen, som havde hør, der skulle brages. Huset er nu borte.

kostald. 11 foderlo. 12. hestestald. 13. karlekammer.

Interiør:

Grundplan af en gård fra Holm. 1. frangulv. 2. køkken. 3. dørs. 4. pisser. 5. kløve. 6. rind (opvaskerum) 7. kælder. 8. brudekammer. 9. bod (spisekammer). 10.

Stuehuset kaldtes "æ indhus".

Beskrivelsen gælder den gamle plan, som den findes hos Mejborg.

Fra østre ende var indretningen flg.:

1: "æ pisser" på godt 3 fag; der har aldrig været dør i gavlen i Jollmands tid; men der er tydelige spor efter dør, som angivet af H.Z. på planen; derimod har der al den tid J. husker været dør til haven i syd i det 3. fag fra øst (i det senere sovekammer). Øst for haven (*havedøren*) var der blyvinduer i begge fag.

Gulvet var lagt af mursten; væggene hvidkalkede, loft og vinduer gråmalede med lysegrå farve, dørene malet rødbrune.

Vestvæggen dannedes af 2 alkover (med indgang fra "æ dørs" (5)). Mellem alkoverne var der en dør, og nord for dem en lille krog, hvor der hængte garn m.m. Alkoverne havde væg mod nord og syd, mod vest (*øst*) og ind mod gangen imellem dem, var der bræddeklædning. [Men hvad mod øst - jeg har intet, skrevet i kladden; skulle mon "vest" stå for øst? Det er muligt, da det jo er naturligt, at der er brædder mod dørs, og denne alkoveside hører ikke egentlig med i talen om forholdene i pisselen (Sv.J.)]

2: "æ vævekammer" - nord for piselen ved østgavlen - på godt 1½ fag. Her var et helt vindue i nordvæggen og ½ vindue i østgavlen. Dette sidste vindue var fast og med bly. Murstengulv som i piselen, hvidkalkede vægge; døren mod piselen var gråmalet, den til vaskerummet rødlig. Ved det lille blyvindue i øst stod en væv; her i rummet havde tjenestepigerne også deres tøj hængende (i et klædeskab) - Rummet kunne ikke opvarmes; når der vævedes i den kolde tid, tog man varme sten med til at sætte fødderne på.

3: "æ vaskekammer" på godt 2 fag vest for vævekammeret, med 2 vinduer, hvoraf det vestre, som kun var ½, var fast. Gulvet var murstengulv; men tidligere har her været lergulv; Jollmand fandt det under stenene, da de blev brækket op. Væggene var hvidkalkede, vinduer og døre malet rødbrune. I nordøstre hjørne stod et "vaskeræk" på 4 ben til at lægge tallerkener m.m. på, når der blev vasket op. Lige vest for stod en "skraw" på 3 ben med en opvaskebalje på. På østvæggen var der syd for døren til vævekammeret et "faderæk". I indhakked øst for spisekammeret lå øltønden.

4: "æ spisekammer". - Jollmand kan ikke huske her har været andet end cementgulv. I nordvæggen var der et vindue med hængslerne anbragt foroven. I spisekammeret var der et bord, hvor brødmaskinen og de daglige madvarer havde deres plads.

5: "æ dawledørs" eller blot "æ dørs" på 3 fag + alkovepladsen i øst. Her var sandstrøet brædegulv, hvidkalkede vægge; alkoveforsider, døre, skabsforside, loft og vinduer var rødbrunt malede. Vinduerne var før blyvinduer; de blev udskiftet i Jollmands drengear, men rammerne (*karmene*) sidder endnu. I dørs var der tidligere 3 "indelukte senge", 2 ved østvæggen mod piselen (jfr. ovf.) og en ind mod køkkenet øst for skorstenen; de havde fløjdøre. H.Z. oplyser, at der var

en hylde over fodenden i alkoverne; lige så at allkoverne blev omlavet (fjernet) i 1906. I bunden af de indelukte senge var der lagt "slye" - stængetræer, som lå på "slye" (et stængetræ) ved hver side, som igen hvilede på 4 ovenpå hinanden lagte mursten med enderne. Ovenpå disse stængetræer lå der halm og herovenpå sengetøjet, bestående af "underdyne", "bleer" (lagner af hørgarn og tvist, i gl. tid

jo nok af lutter hørgarn), "hoveddyne" (- langpude), og overlagenet "hovedpude" og "overdyne" (med islæt af uld). Sengetæppe, "spredække" brugtes ikke i de lukkede senge. Om vinteren blev der sat flettede halmmåtter halvt op på alkovernes bagvægge.

I den sydlige alkove sov tjenestepigerne, i den mellemste forældrene og i den nordre børnene.

Ved vinduesvæggen stod en løs bæk uden ryg; den stod mod vest i stuen; foran den var et langbord [H.Z. oplyser videre:] med 4 almindelige ben og, 2 skuffer; for den ene bordende en klap (skøt), der kunne forlænge bordet. For enden af bordet stod ved vestvæggen en armstol af ask med stoppet, læderbetrukket sæde. Det var husbondens plads. Ind i krogen ved lænestolen stod et bornholmerur ("æ klok"). Foran bordet var der et par stole. Ved det østlige vindue, i dørnsets 3.fag - stod et lille bord med blomster m.m. på. Ved skorstensvæggen var der kakkelovn; det var en vindovn.

Jollmand husker ikke at her har været bilægger. (H.Z.s oplysning herom må derfor være hans egen angivelse; at der engang har været bilægger, er jo nemlig det sandsynligste). - Ved hver side af kakkelovnen stod der en stol. Ved vestvæggen mellem dørene stod der ligeledes et par stole. Ved døren ud til køkkenet var der et vægskab med 3 luger for, en lang foroven og forneden op i midten en kort; her i skabet gemtes det daglige porcelæn, smør, fløde, kolonialvarer m.m.. Ved østre bjælke var der mælkehylde under loftet.

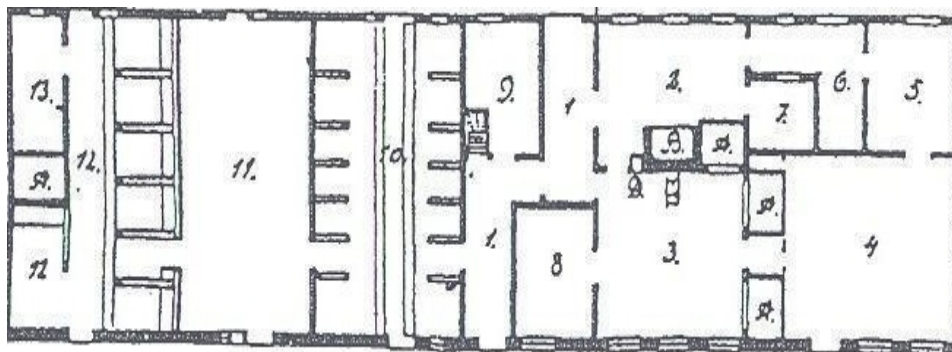
Om vinteren sad man i dørnset, om sommeren i køkkenet.

6: "æ køkken" med murstensgulv, hvidkalkede vægge, rødbrunt malede døre, vinduer m.m. Her har før været åben skorsten; men det var før Jollmands tid. Alkoven ved siden af skorstenen, med døre til dørnset havde bræddevæg mod køkkenet; på den hængte der et "faderæk". Vest for skorstenen stod brændekassen. Ved vinduesvæggen var der en løs bæk med bord foran med stole; her spiste man om sommeren. Ved vestre væg stod nord for døren en kort løs bæk, som blev brugt til at lægge tøj på m.m.

7: "sovekammer"- det brugte J.s far og mor, men ikke straks de blev gift, da sov de i dørnset (jfr. ovf.), og kammeret var da en slags gæstekammer. Her var bræddegulv, hvidkalkede vægge, blyvindue, lysegrå malet dør, vindue og loft. I det nordøstre hjørne stod et chatol med lige klap ved overskabet, en "pedestal" kaldtes det; vestfor var en seng; desuden var der nogle stole i rummet.

8: "æ frangol" el. "æ nørre frangol", som det også kaldtes til forskel fra det søndre. Døren mod gården kaldtes "æ nørregadør" eller blot "æ gadør". I denne forstue var der murstensgulv, der nåede om til søndre forstue. Den havde hvidkalkede vægge.

9: "æ søndre frangol" med kampestensgulv; hvidkalkede vægge. Døren til søndre gårdsplads kaldtes "æ sønderdør" (således sagde J. i 2. omgang; første gang kaldte han døren "æ sønder gadør"). Fra søndre forstue var der opgang til loftet.

Grundplan af gården i Holm. 1. frangulv. 2. køkken. 3. dørn. 4. pisser. 5. kløve. 6. rind (opvaskerum) 7. kældere. 8. brudekammer. 9. bod (spisekammer). 10. kostald. 11 foderlo. 12. hestestald. 13. karlekammer. 10: "mælkekammer"

med murstensgulv.

"æ udhus" = udhusene.

11: "æ kostald" med 2 rækker bås med gang imellem tværs over længen. Båsene "æ kobås" og "æ kalvebs", har kampestensgulv; her har altid været murede "krybber". Skillerummet mellem båsene kaldtes "bæsninger" pælen bagtil i bærsningerne kaldtes blot "stændere"; "en ny stænder" hedder det. Grebningen kaldtes "æ groef", den var uden afløb i gammel tid. Kantstenene mod båsene havde man intet navn for. Staldgangen, "æ gång". Man brugte ikke at lægge tørv eller lignende i båsene. Kreaturerne havde "klover" af træ, der sad fast til "æ ringbunder" (med et "legend" af jern, som kunne glide op og ned på en jernstang, der sat fast i bæsningen). - Kreaturerne, der stod mod øst, blev fodret bagfra; i vest var kostalden skilt fra fodergangen med bræddevæg, og i den var der ud for båsene luger til at fodre igennem, "øvre luger" og "nedre luger"; "skotter" siger Jollmand om disse sidste, da han nævner dem anden gang i samtalens løb. (Der er derfor grund til at tro, at det er dette navn, der er det rigtigste). Loftet over kostalden var lagt af, "slye", stængetræer. Om vinteren blev kreaturerne (kørne) slået løs til vanding, 2 - 4 ad gangen, ved brønden, tidligere ved vanddammen, ved "æ sønderbro". Af kostaldens 2 yderdøre var den søndre den almindeligst brugte; kun sjældent trak man et dyr gennem den nordre.

12: "æ foergång" med lergulv; her lå foderet til heste og køer (kreaturer); der blev aldrig tærsket her, men der er som i en lo højere liggende bjælker, så stænget kan lægges højere op.

13: "æ hestestald"; Båsene "æ hestebåes" med "bæsninger" imellem; halepælen i bæsningen kaldtes "ståjer"; "æ krybber" havde tidligere "hæk" hen langsover; der var luger ind fra fodergangen. Bag båsene var "æ gång", brolagt som disse og med en let fordybning til grebning. Hestene blev trukket ud til vanding ved brønden, tidligere ved dammen, ved søndre gårdsplads. Båsen sydvest i hestestalden var i sin tid hingstebås.

14: "æ karlekammer" med alkove, der dog var uden døre. Gulvet var lagt af mursten.

15: "æ vognskjul" - der også blev brugt som indkørselsport ved hø- og kornindkøring.

16: "æ føllaje"

17: "æ bygkiste"

18: "æ avnerum"

19: "æ lo"

20: "æ hakkelsrum", hvor hakkelsen blev skåret.

21: "kornkiste" til blandsæd.

22: "æ lo"

23: "kornkiste"
til havre og rug.

24: "kornkiste"

25: "hønsehus" med "duehus" over.

26: "vognskjul" til vogne og redskaber, med stængeloft over, så her kunne sættes korn.

Over heste- og kostald samt fodergangen blev der sat hø og halm.

NB: over stuehuset havde man aldrig utærsketkorn.

27: "æ bagehus"

I bagehuset var der skorsten med bagerovn og gruekedel.

H.Z. oplyser: at skorstenen var med kølle (se hans skitse), bagerovnen af røde brændte ovnsten indvendig, rå sten udvendig; gulvet lagt af mursten stillet på kant. I bagehuset stod også salttruget.

28: I den mellemste del af bagehuset var der indrettet svinestier.

I den søndre del af bagehuset var der fra nord: (i flg. Mejborgs optegnelser)

29: Tørvehus

30: Huggelade

31: Vedhus

32: "æ kartoffelhus"- navnet karunkel kendes ikke. H.Z. benytter det på sin plan, men på Mejborgs plan fra 1890 står der "kartoffelhus".

33: Sandhus.

WC fandtes ikke; man benyttede skralden eller et sted udendørs.

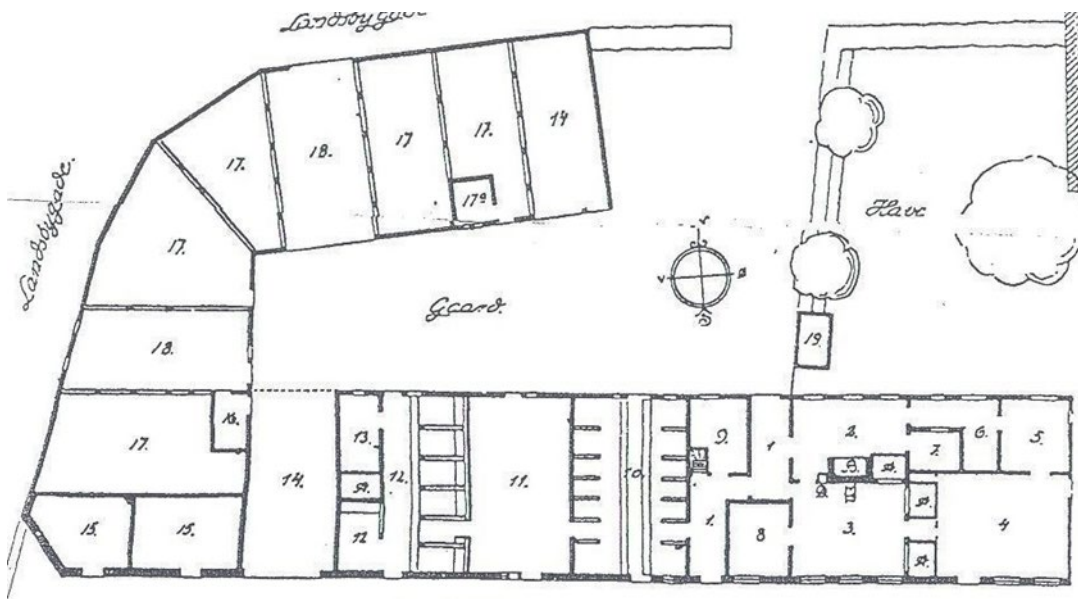
Om bygningsdelene oplyser Jollmand:

“Grundsten” = syldsten; “æ læ’i” = fodremmen; han synes ikke at skelne skarpt mellem stolper og gennemgående dukker; “ståjer” = stolper; “stændere” = dukker, men blev også sagt om stolperne. Løsholdt er der intet navn for.

“æ rem” = tagrem; “æ sparrer” (pl) = spær; “hanebånd”; klinede rå vægge kaldtes “råvægge”; støjler kendes der ikke navn for; skillevægge kaldtes “skærvægge”; tagskægget “æ skægning”, mønningen “æ røgning”, der også bruges som betegnelse for kippen. Vinkelen mellem tag og loft hed “hældefag”.

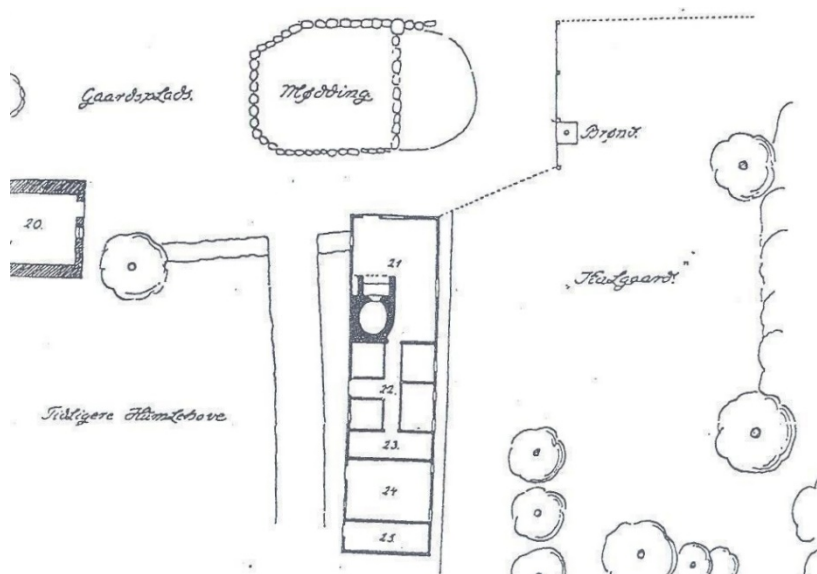
Om helvalmet gavl sagde man blot “æ gavl”, om halvvalmet “æ høje ende”.

Rygningstræerne hed “vårtrær”, halmkransen ved gavlenden af rygningen “æ krans”.

Grundplan af gården 1. frangulv. 2. køkken. 3. dørn. 4. pisse!. 5. kløve. 6. rind (opvaskerum) 7. kælder. 8. brudekammer. 9. bod (spisekammer). 10. kostald. 11. foderlo. 12. hestestald. 13. karlekammer.

14. vognskjul. 15. føllade. 16. avnelade. 17. byg, rug og hvedekister. 17a høns. 18. tærskerum 19. sandhus.

20. karunkel (kartoffelkælder). 21. Baghus. 22. svinesti. 23. vedskjul. 24. huggehus. 25. vedskjul. A. alkover. B. ildsted. C. bilæggerovn. D skab.